

Waterrietzanger: de meest bedreigde BSP-soort

De Waterrietzanger is de meest bedreigde van de 94 soorten op de lijst van het Bijzonder Soorten Project - niet broedvogels (BSP). Hij is zelfs één van de meest bedreigde broedvogels in Europa. Nog in de jaren veertig broedde de soort ook in ons land. Tegenwoordig is de broedverspreiding beperkt tot Oost-Europa en duiken Waterrietzangers bij ons alleen nog op tijdens de trek in augustus en september.

Waterrietzanger. Foto: Arnold Wijker

Kwetsbare soort

Waterrietzangers broeden in natte zegge- en moerassen in Wit-Rusland, Polen, Oekraïne, Hongarije, Litouwen, Rusland en het uiterste oosten van Duitsland nabij de Poolse grens. Het grootste deel van de populatie zit in de eerste drie landen. De Europese populatie wordt geschat op 13.500-21.000 zingende mannetjes (1997/98, Aquatic Warbler Conservation Team 1999 in Vogelwelt 120:65-85). Daarnaast is er mogelijk een geïsoleerde populatie van maximaal 11.000 zingende mannetjes in West-Siberië. Het verdwijnen van zeggemoerassen (zowel in oppervlakte als door successie), het verdwijnen van traditionele landbouwmethoden en veranderingen in de waterhuishouding leidden in de afgelopen eeuw tot een enorme afname. In Nederland werd de soort tot 1941 als broedvogel vastgesteld, met name in Noordwest-Overijssel en Friesland (Avifauna van Nederland I). In het kerngebied van de soort nam het oppervlakte geschikt moeras in 1970-2000 af met maar liefst 80-90% en het is aannemelijk dat de populatie Waterrietzangers een vergelijkbare achteruitgang heeft laten zien. Daarnaast spelen mogelijk ook habitatveranderingen in het overwinte-

ringsgebied een negatieve rol, denk aan verdwijnen biotoop, overbegrazing en successie van de grasvegetatie. Waar de vogels precies overwinteren is overigens nog steeds niet goed bekend. Het huidige, zeer beperkte verspreidingsgebied maakt de soort zeer kwetsbaar. Er zijn minder dan 40 permanente broedgebieden met jaarlijks meer dan 10 zingende mannetjes bekend. Driekwart van de Europese populatie broedt in slechts drie riviersystemen: Pripyat in het zuiden van Wit-Rusland (40%), Yaselda in het midden en zuiden van Wit-Rusland (22%) en Biebrza / Narew in Oost-Polen (13%). Bijzonder is dat de twee grote populaties in Wit-Rusland pas in 1995-96 werden ontdekt. Waterrietzangers zijn speciaal aangepast aan het leven tussen bijvoorbeeld zeggestengels. Zo hebben ze een extra lange middenteen wat ze de mogelijkheid geeft meerdere stengels in één keer te grijpen.

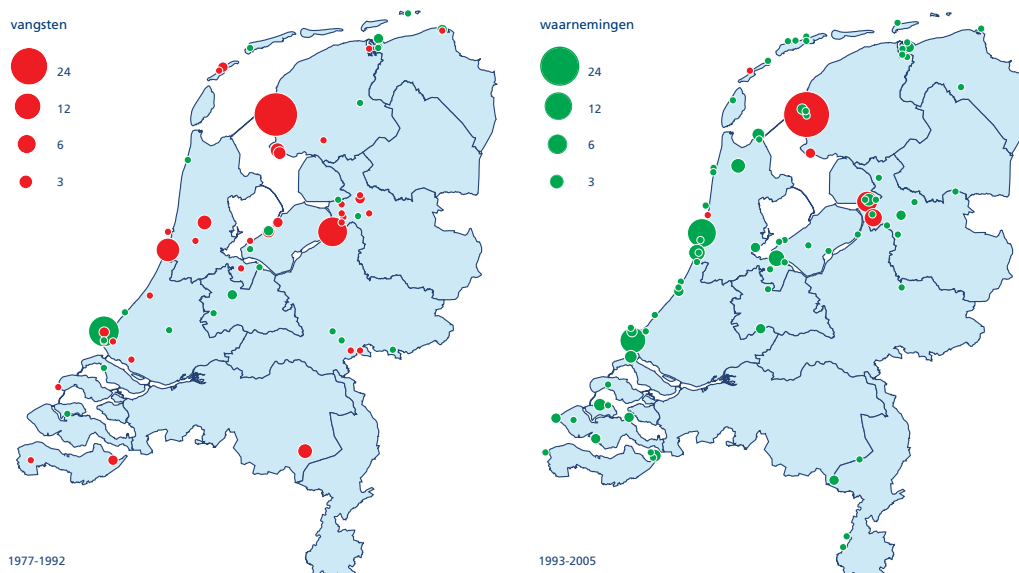
Herkomst Nederlandse doortrekkers

Waterrietzangers worden in ons land gezien in relatief lage vegetaties van zegge en in mindere mate riet, meestal dichtbij open water. De vogels zijn afkomstig uit Duitsland en Polen en wellicht (zuid)oostelijker gebieden. Een eerstejaars kalendervogel die op 6 augustus 1994 gevangen werd in de Makumer Zuidwaard werd het volgende jaar in juli terug gevangen in het oosten van Duitsland (Vogelringstation Menork). Erg leuk is ook de waarneming van een gekleurde adulte Poolse vogel op 16 en 17 september 2005 bij het Giethoornse Meer (P. Verbij).

Waarnemingen 1977-2005

Om het recente voorkomen van de soort in Nederland als niet-broedvogel zo volledig mogelijk in beeld te brengen zijn waarnemingen verwerkt uit Zeldzame vogels van Nederland (Avifauna 1) (1977-1992, n=144), de Atlas van de Nederlandse Vogels (1978-1983, n=41), de database van waarneming.nl (1982-2005, n=53) en de database van het BSP (1989-2005, n=212). In totaal gaat het om 450 waarnemingen. Na een bewerking op dubbel- en vervolgwaaarnemingen, bleven er 316 waarnemingen over van 485 individu-

Figuur 1. Verspreiding van de Waterrietzanger in Nederland in 1977-1992 (toen de soort nog door het CDNA werd beoordeeld) en 1993-2005 (BSP-tijdperk). Waarnemingen die zeker betrekking hebben op een vangst zijn apart aangegeven (ook bij de 'veldwaarnemingen' zullen echter nog wel vangsten zitten).

en. Bij ringvangsten is het dagtotaal aangehouden als één waarneming. Ringvangsten maken overigens een groot deel uit van de waarnemingen. Dit gaat op voor tenminste 38% van alle meldingen. Waarschijnlijk is het werkelijke percentage nog hoger aangezien niet bij iedere waarneming genoteerd is of het een ringvangst betreft.

Verspreiding

Waterrietzangers worden in het hele land gezien en gevangen met een nadruk op de kust (Waddenzee, Noordzee maar ook Randmeren/IJsselmeer, figuur 1). Alleen uit Drenthe ontbreken waarnemingen. Op enkele (permanente) ringstations zijn veel Waterrietzangers gevangen o.a. in Elburg (17 ex.) en Zandvoort (10). Het ringstation in de Makkumer Zuidwaard (Fr) spant de kroon met minimaal 74 gevangen (eerste kalenderjaar) vogels, en met als dagmaximum 12 op 2 augustus 1986. Waarnemers in het veld maken in de juiste tijd van het jaar een redelijke kans op een Waterrietzanger langs de oevers van het Kennemermeer, IJmuiden waar in recente jaren regelmatig één of twee (op 7 augustus 2004 drie) vogels gezien worden. Ook op de Maasvlakte en dan met name de Westplaat worden in augustus en september vaak Waterrietzangers gemeld (max. 3 op 8 augustus 1993).

Voorjaar

Er zijn uit 1977-2005 slechts 12 voorjaarswaarnemingen bekend van solitaire niet-broedvogels waarvan 7 in 1980-87. Meer recent werden exemplaren gemeld op 6 mei 1999 (Windesheim, Zwolle), 23 mei 2001 (Petten, NH), 16 april 2003 (De Blocq van Kuffeler, Fl), 23 april 2003 (Punthorst, Ov) en 25 april 2003 (Zwarte Meer, Ov). De uiterste data in het voorjaar zijn 16 april en 23 mei.

Najaar

De eerste Waterrietzangers worden in juli gezien (figuur 2). Erg vroeg waren bijvoorbeeld een vogel nabij het Zuidlaardermeer op 11 juli 2004 en een zingend mannetje 9 dagen later nabij Makkum (Fr). In de Makkumer Zuidwaard werd op 25 juli 1992 een vroege eerste kalenderjaar-vogel gevangen. Augustus is bij uitstek de maand om een Waterrietzanger te zien, maar liefst 78% van alle waarnemingen komt uit deze nazomermaand (september 15%). De meeste vogels worden tussen 6 en 10 augustus gezien; deze 'pentade' is goed voor maar liefst 24% van alle Waterrietzangers. Tweederde van alle vogels wordt gezien in de eerste 20 dagen van augustus. De laatste vogels worden in

oktober gemeld. Extreem zijn de waarnemingen op 23 oktober 2000 op de Maasvlakte en op 27 oktober 1979 nabij Linschoten (Ut). Er zijn geen duidelijke verschillen in het seizoenspatronen uit 1977-92 en na 1992 (mediane data resp. 13 en 11 augustus).

Vooraf eerstejaars vogels

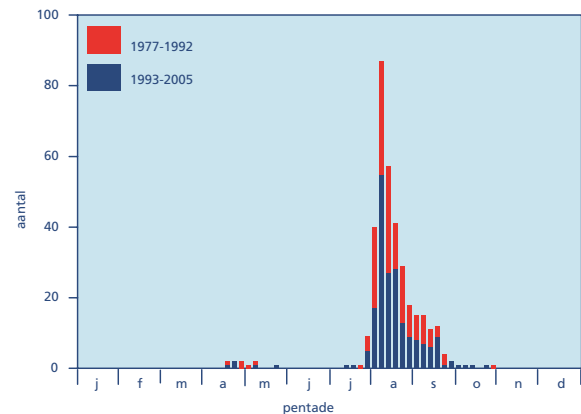
Bij vrijwel alle Waterrietzangers die in het najaar in ons land worden waargenomen gaat het om juveniele vogels. Deze zijn van volwassen vogels te onderscheiden door een meer gele grondkleur en ongestreepte (i.t.t. fijn gestreepte) borst en flanken. Van 137 najaarsvogels waarvan de leeftijd bekend is waren er slechts 10 adult (7.3%, acht veldwaarnemingen en twee vangsten tussen 31 juli en 20 september, mediaan 11 augustus). Een steekproef van 92 Waterrietzangers uit 1879-1987 gaf een iets hoger percentage (9.7%). In Groot-Brittannië was het percentage adulte vogels in hetzelfde tijdvak 6.9% (n=360). Het lage percentage adulte vogels in de doortrekgebieden in vergelijking met de verhouding in het broedgebied direct na het broedseizoen wordt wellicht veroorzaakt doordat adulten efficiënter voedsel verzamelen en meer vet op kunnen slaan en daarmee een grotere afstand ineens kunnen overbruggen (en Nederland tijdens de trek overslaan).

Verblijfsduur

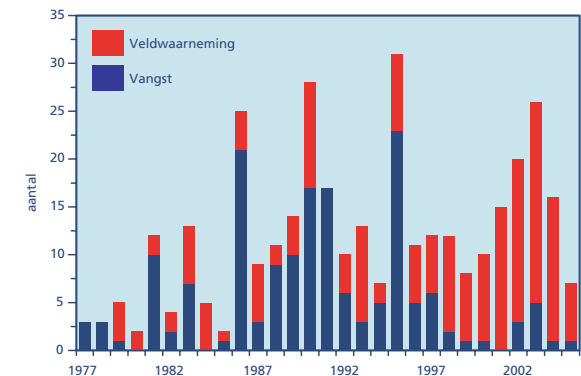
Vrijwel altijd is een ontdekte Waterrietzanger de volgende dag weer onvindbaar. Bij 13 waarnemingen (19 ex.) waarbij werd opgegeven dat de vogel(s) langere tijd aanwezig bleven ging het om 2-13 dagen (gemiddeld 4.8). Dat Waterrietzangers veel langer in een gebied aanwezig kunnen blijven blijkt uit vogel die op 20 augustus als op 3 en 10 oktober 2005 werd gevangen in Castricum (H. Levering, Vogelringstation Castricum). Deze vogel bleef er mogelijk zo lang aanwezig vanwege ruiproblemen. Een waarschijnlijk veel normaler beeld laat de vogel zien die er op 13 augustus 1998 werd gevangen en die twee dagen later ruim 200 km zuidelijker in België werd gecontroleerd.

Trend

Hoewel de broedpopulatie in de afgelopen eeuw is gedecimeerd zijn er geen aanwijzingen dat het aantal vogels dat in een najaar ons land aandoet de afgelopen drie decennia is afgenomen (figuur 3). Er zijn wel duidelijk aanwijzingen dat de soort in het begin van de 20^e eeuw wel talrijker was, als vuurtorenslachtoffer was de Waterrietzanger maar liefst zeven maal talrijker dan de Rietzanger.

Figuur 2. Seizoensverloop van de Waterrietzanger per vijf-daagse periode (totaal aantal in 1977-1992 en 1993-2005).

Figuur 3. Aantal waargenomen Waterrietzangers in het najaar van 1977-2005. Waarnemingen die zeker betrekking hebben op een vangst zijn apart aangegeven (ook bij de 'veldwaarnemingen' zullen echter nog wel vangsten zitten).

Een geleidelijke afname van het aantal vuurtorenslachtoffers in de loop van de vorige eeuw weerspiegelt waarschijnlijk de populatieafname. Het stabiele of mogelijk zelfs licht toegenomen aantal in 1977-2005 wordt onder andere veroorzaakt doordat ringbanen zich speciaal op de soort richten door 's nachts de zang af te spelen om daarmee doortrekkers te lokken. Daarnaast is het aantal veldwaarnemingen hoger doordat de soort niet langer door het Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) beoordeeld wordt en wellicht doordat beter bekend is hoe en wanneer de soort in het veld gevonden kan worden. De aantalsontwikkeling in ons land is dan ook voornamelijk een effect van verhoogde waarnemingsinspanning.